

GEORG SCHMIDT

DER DREISSIGJÄHRIGE KRIEG

(C. H. Beck, Beck'sche Reihe, München, 1995. 115 o.)

A világtörténelem nagy, nevezetes háborúi és csatái időről időre ösztönzik a történészeket, hogy újra átgondolják és összefoglalják azokat. Ennek persze sok oka lehet, évfordulók, a forrásanyag váratlan bővülése, a háborúnak, ütközetnek a nemzeti mítoszban elfoglalt helye és így tovább. Jelen esetben az aktualitást a német történelem szolgáltatta: a német újraegyesítés visszamenőleg is számtalan új, vagy elfelejtett kérdést vetett fel, a német történelem irányáról alkotott korábbi elméleteket kérdőjelezte meg. A kötetnek mindez csak a kiváltó oka; az olvasó magas színvonalon megírta, az epilógustól eltekintve aktualizálásuktól mentes összefoglalást vehet kézbe. A kötetnek helyet adó sorozat lényegében a már megszűnt „Gyorsuló idő” sorozat legjobb kötetéhez hasonlítható, amelyben a történettudományt a jelen kötet nálunk kevésbé ismert szerzőjén, a jénai történelemszakközvetítőn kívül olyan nevek képviselik, mint Herwig Wolfram.

Az 1618 és 1648 között dúló háborúról, pontosabban háborúk, tüzszünetek és békék sorozatáról nem kis merészséggel lehet népszerű, de jól követhető áttekintést készíteni. A kötet fejezeteiben sorra veszi a háborút előkészítő gazdasági, politikai és vallási ellentéteket, majd fél-száz oldalon foglalja össze a háború eseményeit, megkülönböztetett figyelmet szentelve a német történelem szempontjából is sorsdöntő westfáliai békének. Tíz oldalon vállalkozik az események szorosabban vett hadtörténelmi jel-

lemzésére. Röviden értesülünk a szemben álló erők nagyságáról, a zsoldoseregek szervezetéről, felállításáról, fegyverzetéről, nemzeti összetételéről, a hadseregeknek a korban megoldhatatlan ellátási logisztikai problémáiról, a svéd taktikai újításokról, a háborús veszteségekről.

A Szerző úgy véli, hogy oktalanság az 1998-ban 350 éves westfáliai béke, a „pax optima rerum” számlájára írni a német nemzeti állam kialakításának az elodázódását, amiről egyébként maga Bismarck is meg volt győződve. A német nemzeti tudat megerősödéséhez nem kis mértékben járultak hozzá a harmincéves háború harcai és a tartományokon átívelő felekezeti azonosságtudat vállalása, amit a forrásokban egyre gyakrabban felbukkanó Német Birodalom és Németország kifejezések is mutatnak. A német nemzeti tudatot a német közjog egyetemi oktatásának ez időbeni megszervezése is erősítette; magán a békekonferencián is, nem kis meglepetést keltve, a fejedelemségek delegációit képzett jogászok vezették. A tartományi fejedelmek Magna Charta-jának tekintett békeszerződés ugyan szentesítette a Német Birodalom peremterületei, Svájc és Németalföld végleges, a nemzetközi jog által szentesített leválását, a megmaradt területeken azonban a nemzeti öntudat, a német összetartozás – érzés megerősödéséhez vezetett.

A kötetet tömör, de igényes annotált irodalomjegyzék, valamint névmutató zárja.

Veszprémy László

CSATÁRY GYÖRGY

MÚLTUNK ÍROTT EREKLYÉI (Tanulmányok, dokumentumok)

Kárpátaljai Magyar Könyvek 62.

(Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1995. 230 o.)

A határon túli magyar tudományosság egyik legszínvonalasabb és legígéretesebb könyvsorozata, a Kárpátaljai Magyar Könyvek, évente több mint egy tucatnyi, ám tucatkönyvnek egyáltalán nem mondható kötetrel szaporodik. Csatáry György már 1993-ban közzétett e sorozatban „Levéltári kalászatok” címmel egy tanulmányokat és forrásközleményeket tartalma-

zó kötetet, s most újabb, öt fontos közleményt tartalmazó munkával jelentkezett. Az 1993-as kötet időhatárai az Árpád-kortól a XX. század elejéig terjedtek, s a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár okleveles anyagának listáján kívül külön tanulmány számolt be a Hunyadi-család okleveleiről, a levéltár Rákóczi-iratairól, a magyar korona 1805–1806. évi munkácsi őrzéséről

is. Külön közlemény foglalkozott az Ung és Bereg megyei sajtó Széchenyre vonatkozó anyagával, a levéltár Széchenyi-leveleivel, a szabadságharc Ung, Ugocsa és Bereg megyei emlékeivel, Perényi Zsigmond búcsúleveleivel, Munkács város díszpolgáraival.

Jelen kötet időhatárai szűkebbek. Az első közlemény I. Rákóczi Györgynek a beregszászi levéltárban őrzött leveleit és egyéb dokumentumait ismerteti. Összesen 19 eredetiben és 6 másolatban fennmaradt dokumentumról van szó, közülük kettőt in extenso, egyet fényképmásolatban közöl a Szerző. Különösen érdekes a Rákóczi 1644. évi hadjáratára vonatkozó, összesen 11 dokumentum ismertetése, amelyek részben a megyei csapatok kiállítására, részben a hadsereg ellátására vonatkoznak.

A második közlemény „Zrínyi Ilona levelei és emléke Kárpátalján” címmel rövid összefoglalót ad Zrínyi Ilona életéről, s a fejedelemasszony négy, 1679–1682 között keletkezett levelét ismerteti, illetve egyiküket fotómásolatban közli. A levelek nem különösebben érdekesek; talán a kuruc fogságba esett Zrínyi Jánosra, Ilona öccsére vonatkozó dokumentum érdemel nagyobb figyelmet. A tanulmány második része a kárpátaljai Zrínyi Ilona – kultusszal, az Ilon napok történetével foglalkozik.

A harmadik közlemény „Kossuth-ereklyék a Kárpátaljai Állami Levéltárban” címmel összesen 32 Kossuth által írott, vagy általa aláírt levelet és rendeletet közöl az 1847–1892 közötti 45 évből. A közlemény nemcsak a beregszászi levéltárban található leveleket és rendeleteket tartalmazza, hanem olyan, az „Ung”, illetve a „Bereg” című lapok hasábjain megjelent dokumentumokat is, amelyek eredetijei eltűntek, vagy lappangnak. A levelek és rendeletek jelentős része azonban szövegszerűen már eddig is ismert volt, részben a „Kossuth Lajos iratai” X., Kossuth levelezését közlő kötetéből, részben a „Kossuth Lajos összes munkái” (KLÖM) XII–XV. köteleiből. Újnak számít Kossuth 1847. augusztus 28-án Pestről Bernáth Zsigmondhoz írott levele, amelyben kéri őt, induljon el a megyei követválasztáson. A tucatnyi pénzügyminiszteri rendelet között kiadatok két kísérőirat (1848. május 24., augusztus 5.), a készpénzadományok Debrecenbe, a 10. honvédszázalaj parancsnokságához küldésére vonatkozó június 17-i, az arany- és ezüstpénzkivitel megtiltását meghosszabbító június 27-i rendelet. Kiadatlan a szeptember 1-i dátumú, de valószínűleg későbbi keltezésű rendelet a 100 forintosok leírásával.

Nem szerepel a KLÖM XIII. kötetében az ezt követő két, október 8-i és 13-i dokumentum. Közzétette viszont azokat, akárcsak az október 14-i, a Simunich elleni védelmi intézkedésekre vonatkozó körlevelet Lehoczky Tivadar a „Bereg megye és a munkácsi vár 1848–49-ben” című, 1899-es kötetében. Kiadatlan viszont a november 11-én Ung megyéhez intézett rendelet Pulszky Sándor alezredes hadmegye-parancsnoki kinevezéséről.

Igen érdekes Kossuth 1883. június 15-i, Bereg megye alispánjához intézett levele, amelyben az 1790–91-es országgyűlés történelmi jelentőségét méltatja, s megállapítja, „hogy 1848 nem úgy toppant elő, mint Pallas Athena Zeusz agyából a görög mythosz szerint, hanem már 1790-ben megfogamzott”. A nagy száműzött hétköznapiába enged bepillantást egy 1877. november 30-i levele ismeretlen címzetthez az általa küldött sósboroszesz látására gyakorolt kedvező hatásáról. Kossuth iparpártoló nézeteire következtethetünk az Esterházy Géza grófnak intézett köszönőlevélből. A Kreith Béla grófnak az 1848–49-es ereklyemúzeum elhelyezésével kapcsolatban írott levelet 1892. október 15-i dátummal olvashatjuk; a „Kossuth Lajos iratai” közlésében március 15. a dátum.

A kötet több mint egyharmadát teszi ki „A Bereg megyei 1848–49-es honvédegylet története” című tanulmány, amely nem csupán az egyetire vonatkozó fontosabb dokumentumokat ismerteti, de közli az 1889. október 2-án kelt alapszabályokat, az október 3-án megválasztott tisztikar névsorát, Ilosvay Rezső levelét a 115. (valójában 91.) honvédszázalaj szervezéséről, az egyik század névsorát, végül több más dokumentum után a honvédegylet összesen 319 tagjának névsorát az egyes személyek rövid életrajzával.

A kötet utolsó tanulmánya az 1941–1944 között működő Kárpátaljai Tudományos Társaság történetét foglalja össze, s függelékként közli a Társaság két elnökének életrajzát, az alapszabályokat, illetve a Társaság folyóirata, a „Hajnal-Zorja” repertóriumát.

Összefoglalóként elmondhatjuk: Csatóry György ismét olyan munkát adott ki, amely nemcsak a kárpátaljai, hanem az egész magyar tudományosság hasznára válik. Reméljük, hogy a „Kárpátaljai Magyar Könyvek” sorozatában még sok, hasonlóan érdekes és értékes kötet jut el az olvasókhöz.

Hermann Róbert